

Lise Öğrencilerinin Benlik Kavramlarını Algılama Biçimleri ve İlişkili Faktörler

The Perception Forms of Self-concepts of High-school Students and Related Factors

Filiz ADANA,¹ Hülya ARSLANTAŞ,² Muazzez ŞAHBAZ³

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada, lise öğrencilerinin benlik kavramlarını algılama biçimleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Araştırma İstanbul'da bir lisede tanımlayıcı ve kesitsel olarak yapılmıştır. Araştırmaya başlamadan önce Millî Eğitim Müdürlüğü'nden resmi izin; öğrencilerden ve velilerinden onam alınmıştır. Çalışmanın evreni (n=1067) aynı zamanda çalışmanın örnekleme olarak düşünülmüştür. Ancak uygulama sırasında 960 öğrenciye ulaşılabilmiş, araştırmaya katılmayı kabul eden 949 öğrenci ile araştırma tamamlanmıştır. Veriler, literatür doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanan soru formu ve Piers Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği (PHÇÖKÖ) ile toplanmıştır. Ölçek, çocuklarda öz kavramının gelişimini, boyutlarını, kişilik ve çevre öğeleri ile ilişkilerini belirlemede kullanılmakta ve güvenilirlik alfa değerleri .81 ve .89 arasında değişmektedir.

Bulgular: Olguların %55.5'i kız, yaş ortalaması 15.73±1.39, %71.4'ü İstanbul doğumlu, %84.6'sı çekirdek aileye sahip, %96.4'ünün her iki ebeveyni hayatta, %39.0'ı tek kardeşe sahip ve %44.7'si ilk çocuktur. Olguların %59.6'sının gelirleri giderlerine denk, %90.3'ünün bir sağlık sorunu yok ve %58.8'inin başarı durumu iyidir. Öğrencilerin %83.7'si sınıfta kalmamış, %82.6'sı evdeki kararlara katılmakta ve %56.1'i kendini atılgan olarak tanımlamaktadır. Cinsiyet, aile tipi, kardeş sayısı, doğum sırası, gelir, ebeveynlerin hayatta olma durumu PHÇÖKÖ puanını etkilememektedir. İstanbul'da doğanların, evde alınan kararlara katılanların, sağlık sorunu olmayan öğrencilerin benlik kavramının daha yüksek olduğu, öğrencilerin başarı durumları yükseldikçe benlik kavramının da yükseldiği bulunmuştur.

Sonuç: Okul sağlığı hemşireleri ergenleri düzenli olarak sağlık kontrolünden geçirmeli ve aile eğitimlerinde demokratik aile tutumlarının ergenin benlik kavramını olumlu etkilediği konusunda aileleri bilinçlendirmelidirler.

Anahtar sözcükler: Benlik kavramı; lise öğrencisi.

SUMMARY

Objectives: This study aimed to determine the perception forms of self-concepts of high-school students and related factors.

Methods: The study has been approved by the Directorate of National Education in İstanbul and informed consents were taken from attendants and their parents. The descriptive and cross-sectional study was carried out at a high school in İstanbul. The universe of the study (n=1067) considered also as the study sample. However, 960 students were available at the time of the survey and 949 students accepted to attend at the study. Data were collected by a questionnaire prepared by the researchers according to the preliminary literature and Piers Harris' Self-Concept Scale for Children (PHSCSC). The scale is used to determine the development and dimensions of self-concept and its relationships with the personality and environment. The Chronbach alfa values of the scale were between .81 and .89.

Results: The mean age of the students was 15.73±1.39, and 55.5% of them were girls. Of students 71.4% were born in İstanbul, 84.6% have a nuclear family, 96.4% have both parents alive, 39.0% have one sibling and 44.7% were the first child. 59.6% of the students' expenses are equal to their incomes, 90.3% do not have a health problem and 58.8% are in a good state of success. A great part of the students participate in decisions at home (82.6%), 56.1% of them describe themselves as impulsive, and 83.7% have never failed in their classes. Gender, family type, number of siblings, birth order, income, parents' status of being alive had not effects on the PHSCSC scores. The self-concepts of students born in İstanbul, participating in decisions at home and having no health problems were higher than others and self-concepts of students increased as their success state increased.

Conclusion: The school health nurses should check-up the adolescents regularly, and raise the awareness of the parents in family educations for the issue that democratic family attitudes have a positive influence on adolescents' self-concept.

Key words: Self concept; high school student.

¹Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Sağlık Yüksekokulu Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Aydın.

²Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Sağlık Yüksekokulu Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Aydın.

³Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Aydın.

İletişim (Correspondence): Yard. Doç. Dr. Filiz ADANA.
e-posta (e-mail): filizadana@yahoo.com

Psikiyatri Hemşireliği Dergisi 2012;3(1):22-29
Journal of Psychiatric Nursing 2012;3(1):22-29

Doi: 10.5505/phd.2012.00719

Geliş tarihi (Submitted): 23.02.2012 **Kabul tarihi (Accepted):** 11.08.2012

Giriş

Benlik kavramı, insan kişiliğinin temelinde bulunan ve birey için çok önemli olan algı, duygu ve düşüncelerin bütünü olarak tanımlanır. Benlik kavramı insanın kendini algılayış ve kavrayış biçimidir ve kişinin kendisi hakkındaki düşüncelerini kapsar. Bir başka deyişle kişinin fiziksel, ruhsal, sosyal ve duygusal özellikleri, istekleri ve başarıları hakkındaki inançlarının toplamı benlik kavramını oluşturur.^[1] Çeşitli imajların, şemaların, prototiplerin, anlayışların, teorilerin, amaçların, görevlerin bir bütünü ya da koleksiyonu olarak nitelendirilen benlik kavramı, dinamik bir yapı özelliğindedir. Benlik kavramının oluşmasında akademik, sosyal ve fiziksel benlikle ilgili geribildirimler önemli görülmektedir.^[2]

Benlik kavramı konusunda ilk araştırmacılardan biri olan ve bu kavrama sosyolojik açıdan yaklaşan Cooley'e göre birey, içinde yaşadığı toplumsal çevreden ayrı düşünülemez.^[3] Bu nedenle benliğin gelişmesinde ve biçimlenmesinde ilk yaşantılar oldukça önemli olup bireyin benlik kavramının gelişimi fiziki ve sosyal çevresi ile etkileşiminin bir ürünüdür.^[4]

Rogers, benlik bilincinin önemini vurgular. Bir kimsenin benlik bilinci, onun kendisiyle ilgili düşüncelerini, algılamalarını ve kanaatlerini içerir ancak; her zaman gerçeği yansıtmayabilir. Olumlu bir benlik geliştirebilmek için koşulsuz sevgi içinde yetişmek gerekir. Koşulsuz sevgi, birey ne yaparsa yapсын onun sevgi ve saygıya layık olduğunu kabul eden anlayışın ürünüdür. Koşulsuz sevgi içinde büyüyen kişilerin benlik anlayışları güçlü ve olumludur.^[5] Benlik kavramının gelişimi süreç içinde gerçekleşir.^[6] Erikson "İnsanın sekiz evresini" benlik gelişiminin aşamaları olarak tanımlamıştır. Her evrede benlik belli bir takım gelişmeleri tamamlamakta, sorunları çözmekte ve evreye özgü bir psikososyal bunalımı atlattmaktadır.^[7] Erikson'a göre, beşinci kritik dönem olan kimlik evresi, gencin "benlik kimliğinin" kesin olarak şekil aldığı dönemdir.^[8] Buna paralel olarak Adler, çocukluk dönemindeki etkileşimler sonucu kişinin kendine özgü bir davranış örüntüsü geliştirdiği görüşünü savunur ve buna "yaşam biçimi" adını verir. Adler, insanın yaşadığı çoğu duruma karşı, giderek tek bir genel tepki örüntüsü geliştirdiğinden söz eder. Bu genel tepki, benlik kavramıyla eş anlamlıdır.^[9] Bireyin kişilik gelişimi, öz olgusunun gelişimini de kapsar. Bireyin öz olgusu geliştikçe benlik kavramı onun algılama alanının en önemli ögesi olarak ortaya çıkar. "Ben kimim?" sorusuna verilen yanıt bireyin benlik kavramını tanımlar. Önceleri bu yanıt, somut ve fiziksel bir betimlemedir. Yaş ile birlikte daha soyut ve karmaşık bir nitelik kazanır.^[7]

Benlik kavramıyla ilgili olarak ergenlerin bazı davranışları kazanmaları beklenir. Bunlar benliğini anlama ve bilme, kendini kabullenme, kişisel bir değere sahip olma, yeterliğine inanma, kendine güvenme, gelişim görevleriyle ilgili sorunları çözebilme, kendini yönlendirme, seçenekleri görme, karar

alma ve alınan kararlar için sorumluluk geliştirme, yanlış kavram ve kanıları değiştirebilme ve duygusal duyarlılık kazanmadır.^[10] Bireyin benlik kavramı algısı ruh ve beden sağlığını, başkalarıyla ilişkilerini, akademik başarılarını ve meslek seçimini etkileyebilir. Eğer her şey yolunda giderse ki çoğunluk için böyledir; çeşitli parçalar birbiriyle harmanlanır ve kapsayıcı bir benlik kavramı oluşur.^[6] İlk ve orta çocuklukta okul, arkadaş grupları, ebeveynler çocukların benlik kavramı ve benlik saygısının yükselmesinde önemli katkılar sağlamaktadır.^[11] Nitekim bazı araştırmalar ailenin^[12,13] ve okul çevresinin^[12-15] benlik algısının gelişimi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Scott ve ark.^[16] öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinde algıladıkları sosyal statü, sosyal davranışlar ve okul başarısını içeren birçok okulla ilgili değişken ile kendilerini çeşitli açılardan değerlendirmeleri arasında ilişki olduğunu ifade etmektedirler. Okul iklimi,^[17] okul danışmanları^[18] ve öğretmenlerin^[12,19] öğrencinin benlik kavramı üzerinde etkili olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Ayrıca bazı çalışmalarda çocuk ve ergenlerin benlik kavramı ve benlik saygısı ile akademik başarı, akran ilişkilerinin kalitesi, başa çıkma becerilerinin ilişkili olmasına rağmen yaş ve cinsiyet gibi faktörlerin ilişkili olmadığı belirlenmiştir.^[12,13,20-28]

Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölgesi'nin 21. Yüzyılda Herkes İçin Sağlık hedeflerinden biri "Gençlerin 2020 yılına kadar daha sağlıklı olmalarını ve toplum içindeki rollerini sağlıklı bir biçimde yerine getirebilmelerini sağlamaktır". Bu hedef çocuk ve gençlerin sağlığını koruyan ve geliştiren okul sağlığı hizmetlerinin önemine ve gereğine işaret etmektedir.^[29] Okul sağlığı hizmetlerinin amacı, toplumda okul çağındaki bütün çocukların mümkün olan en iyi bedensel, ruhsal ve sosyal sağlığa kavuşmalarını sağlamak ve sürdürmek, böylece çocukların, dolayısıyla toplumun sağlık düzeyini yükseltmektir.^[30]

19 Nisan 2011 tarihinde 27910 Sayılı hemşirelik yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelikte okul hemşiresinin 16 adet görev tanımından bahsedilmiş "Okul sağlığı hemşiresi okulda yapılan ruh sağlığı çalışmaları (madde bağımlılığı, yeme bozukluğu, dikkat bozukluğu, depresyon, anksiyete, antisosyal davranışlar vs.) sonucunda sorun saptanan öğrenci, öğretmen ve ailesi arasında işbirliğini sağlar ve ilgili durumda sağlık danışmanlığını yürütür" ifadesi kullanılmıştır.^[31] Bu ifade Amerika'daki Okul Hemşireleri Ulusal Birliğinin (*The National Association of School Nurses, NASN*) benimsemiş olduğu okul hemşirelerinin 7 rolü ile benzerlik göstermektedir. Amerika'daki Okul Hemşireleri Ulusal Birliğinin tanımlamış olduğu rolleri içerisinde okul hemşireleri; öğrencilerin problem çözme, baş etme ve öfke yönetimi becerilerini geliştirmede, sorun çözme tekniklerini öğrenmelerinde, pozitif kendilik algılarını geliştirmede yardımcı olmak ve ağır vakaları ilgili servislere yönlendirmekten sorumludurlar.^[32]

Okul çağındaki çocukların birçoğu için okul, kendi evleri dışında, toplu olarak buldukları ve aile dışında sosyal ilişkilerin kurulduğu ilk yerdir. Okul çağı çocuğun toplumsal çevreye geçiş dönemi olup, yaşına uygun zihinsel ve ruhsal bir olgunluk göstermesi beklendiği bir dönemdir. Okul ortamı, öğrencinin ruhsal sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilmekte ve çocuktaki ruhsal sorunlar da çocuğun okul başarısını etkileyebilmektedir. Çocuk, ilk katıldığı sosyal grup olan okuldaki baskılar, zorlamalar, ortama uyum güçlükleri, ruh sağlığı sorunlarına yol açabilmektedir. Bunlarda benlik kavramını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle okul sağlığı hemşirelerinin ergenlerin ruh sağlığının korunmasında ve sürdürülmesinde önemli rolü vardır.^[33] Çocukluktan itibaren gelişmeye başlayan benlik kavramını olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyen değişkenlerin saptanması, olumlu benlik geliştirme çabaları için yol gösterici olacaktır. Bu konuda aile, okul ve çocuk ruh sağlığı ekibi gibi gerekli kurumlara verilecek bilgilerle, çocuğun olumlu benlik algısına sahip olarak büyümesi, dolayısıyla çevresiyle uyumlu, kendisiyle barışık ve üretken bir birey olmasını sağlayacaktır. Ergenlerde sağlıklı bir benlik kavramının oluşması sağlıklı bir yetişkinlik dönemi yaşanması açısından da önemlidir. Bu nedenle ergenlik döneminde benlik kavramını etkileyen faktörleri saptamak koruyucu ruh sağlığı açısından önemlidir. Ruh sağlığıyla bağlantılı birçok etkenle ilişkili olan benlik kavramı, ergenlik döneminde ruh sağlığının geliştirilmesi ve koruyucu ruh sağlığı açısından önemlidir. Gençlerin ruhsal yönden sağlıklı gelişebilmeleri için bu gelişim döneminde benlik kavramını olumlu olarak etkileyecek şekilde ele alınmaları, yönlendirilmeleri, benlik kavramı yönünden risk altında olanları (akademik başarıda düşüklük, anne-baba-akran ile iletişim problemleri, sağlık problemlerinin olması gibi) desteklenmeleri gerekmektedir. Bunda da en önemli sorumluluklardan biri hemşireye düşmektedir.

Bu nedenle planlanan çalışmada lise öğrencilerinin benlik kavramlarını algılama biçimleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Tanımlayıcı ve kesitsel olarak planlanan araştırmada lise öğrencilerinin benlik kavramlarını algılama biçimleri ve bazı değişkenlerle ilişkisini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada "Öğrencilerin sosyodemografik özellikleri, benlik kavramlarını algılama biçimlerini etkiler mi?" sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen verilerin okul ruh sağlığı çalışmalarına rehberlik edeceği düşünülmektedir.

Araştırma İstanbul'da bir lisede yapılmıştır. Araştırmanın yapıldığı okul İstanbul'un merkezinde göç alan ve karma düzeyde öğrencilerin eğitim gördüğü bir genel lisedir. Araştırmaya başlamadan önce Milli Eğitim Müdürlüğü'nden resmi izin; çalışmaya katılan öğrencilerden ve velilerinden onam

alınmıştır. Çalışmanın evreni (N=1067) aynı zamanda çalışmanın örneklemini olarak düşünülmüştür. Ancak araştırmanın uygulaması sırasında öğrencilerin %88.94'üne (949) ulaşılabilmektedir. Veriler, ilgili literatür taranarak benlik kavramıyla ilişkili olduğu düşünülen sosyo-demografik özellikler soru formu ve Piers Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği ile toplanmıştır.

Değerlendirme araçları

Soru Formu

Soru Formu, araştırmacılar tarafından literatür^[19,21,34-36] doğrultusunda geliştirilmiş olup öğrencilerin tanıtıcı özellikleri ve benlik kavramını etkileyeceği düşünülen toplam 12 sorudan oluşmaktadır.

Kullanılan Ölçek

Piers-Harris Çocuklar İçin Öz-Kavramı Ölçeği (PHÇÖ-KÖ): 1964 yılında Piers ve Harris tarafından geliştirilen "Kendim Hakkında Düşüncelerim" olarak da anılan 80 maddelik Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği 9-20 yaş grubundaki öğrenciler için geliştirilmiştir.^[37] Sorulara "evet" ya da "hayır" şeklinde cevap verilmektedir. Ölçek puanı 0-80 arasında değişebilmektedir. Ölçek 6 adet alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlar sırası ile 1. Mutluluk, 2. Kaygı, 3. Gözde Olma (Popülerlik), 4. Davranış, 5. Bedensel görünüm ve 6. Zeka ve Okul Durumudur. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Öner^[38] tarafından yapılmıştır. Cronbach Alfa katsayıları ile iç tutarlılığı sınıanan ölçeğin; güvenilirlik alfa değerleri .81 ve .89 arasındadır. Düşük puanlar olumsuz, yüksek puanlar ise olumlu benlik kavramının varlığına işaret etmektedir.^[38] Araştırma verilerinin analizi bilgisayar ortamında SPSS 11.5 istatistik programı kullanılarak yapılmıştır. Tanımlayıcı istatistiklerde yüzdelik ve ortalama standart sapma değerleri hesaplanmış, gruplar arası karşılaştırmalarda Mann-Whitney U-testi, Kruskal Wallis testi, Bonferroni Düzeltme testi ve korelasyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Olguların %55.5'i kız, yaş ortalaması 15.73±1.39, %71.4'ü İstanbul doğumlu, % 84.6'sı çekirdek aileye sahip; %96.4'ünün her iki ebeveyni hayatta, %39.0'ı tek kardeşe sahip olup %44.7'si ilk çocuktur. Olguların %59.6'sının gelirleri giderlerine denk, %90.3'ünün herhangi bir sağlık sorunu yok, %58.8'inin başarı durumu iyidir. Öğrencilerin %83.7'si hiç sınıfta kalmamış, %82.6'sı evdeki kararlara katılmakta ve % 56.1'i kendini atılgan olarak tanımlamaktadır (Tablo 1).

Olguların PHÇÖÖ alt boyutları ve toplam puan ortalamalarına bakılmış mutluluk 9.61±3.03, kaygı 6.33±2.82, gözde olma 9.55±1.79, davranış 11.83±2.64, bedensel görünüm 6.50±2.28, zeka ve okul durumu 4.62±1.58, toplam puan 56.26±8.74 olarak saptanmıştır.

Tablo 1. Olguların sosyodemografik özellikleri (n=949)

	Sayı	Yüzde
Cinsiyet		
Kız	527	55.5
Erkek	422	44.5
Doğum yeri		
İstanbul	678	71.4
İstanbul dışı	250	26.3
Belirtilmemiş	21	2.2
Aile tipi		
Çekirdek	803	84.6
Geniş	104	11.0
Tek ebeveynli	42	4.4
Anne-baba		
Hayatta	915	96.4
Anne ölmüş	8	0.8
Baba ölmüş	26	27.7
Kardeş sayısı		
Yok	74	7.8
1	370	39.0
2	304	32.0
≥3	201	21.2
Kaçıncı çocuk		
İlk	424	44.7
Ortanca	206	21.7
Son	319	33.6
Gelir düzeyi		
Gelir giderden az	43	4.5
Gelir gidere denk	566	59.6
Gelir giderden fazla	340	35.8
Sağlık sorunu		
Yok	857	90.3
Var	92	9.7
Başarı durumu		
Kötü	57	6.0
Orta	334	35.2
İyi	558	58.8
Sınıfta kalma		
Evet	155	16.3
Hayır	794	83.7
Evde kararlara katılım		
Var	784	82.6
Yok	165	17.4
Kendini tanımlama		
Çekingen	363	38.4
Atılğan	532	56.1
Saldırğan	53	5.6

Olguların demografik özellikleri ile benlik kavramı puan ortalamaları karşılaştırılmış cinsiyetin, aile tipinin, kardeş sayısının, doğum sırasının, gelir durumunun, ebeveynlerin hayatta olma durumunun, PHÇÖKÖ puan ortalamasını etkilemediği; ancak İstanbul'da doğanların belirtmeyenlere göre PHÇÖKÖ davranış alt boyutu ve toplam puan ortalamasının yüksek olduğu ($t=16.02, p<0.001$; $t=6.60, p=0.037$) evde alınan kararlara katılmayanların katılanlara göre kaygı alt boyutu puan ortalamasının yüksek olduğu ($t=2.00, p=0.04$);

Tablo 2. Olguların Piers-Harris çocuklar için öz-kavramı ölçeği alt boyutları ve toplam puan ortalamaları (n=949)

PHÇÖÖ	Ranj	Ort.±SS
Mutluluk	0.00-32.00	9.61±3.03
Kaygı	0.00-26.00	6.33±2.82
Gözde olma (Popülerlik)	2.00-20.00	9.55±1.79
Davranış	0.00-33.00	11.83±2.64
Bedensel görünüm	0.00-28.00	6.50±2.28
Zeka ve okul durumu	0.00-25.00	4.62±1.58
Toplam puan	15.00-94.00	56.26±8.74

PHÇÖÖ: Piers-Harris çocuklar için öz-kavramı ölçeği.

kendini atılğan ve saldırğan olarak tanımlayanların çekingen olarak tanımlayanlara göre zeka ve okul durumu alt boyutu puan ortalamasının yüksek olduğu ($t=4.28, p=0.01$) bulunmuştur. Sağlık sorunu olmayan öğrencilerin PHÇÖKÖ alt ölçek puanlarından mutluluk, kaygı ve toplam puanlarının daha yüksek ($t=2.49, p=0.01$; $t=2.81, p=0.005$; $t=2.74, p=0.006$) olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin başarı puanları arttıkça PHÇÖKÖ alt ölçek puanlarından mutluluk, gözde olma, davranış, zeka ve okul durumu ve toplam puanları daha yüksek bulunmuştur ($t=6.86, p=0.001$; $t=4.67, p=0.01$; $t=31.99, p<0.001$; $t=24.65, p<0.001$; $t=17.31, p<0.001$). Sınıfta kalmayan öğrencilerin PHÇÖKÖ alt ölçek puanlarından davranış, zeka, okul durumu ve toplam puanları daha yüksek bulunmuştur ($t=4.37, p<0.001$; $t=3.56, p<0.0010$; $t=2.00, p=0.04$) (Tablo 3).

Tartışma

Lise öğrencilerinin benlik kavramlarını algılama biçimleri ve bazı değişkenlerle ilişkisini belirlemeyi amaçladığımız bu çalışmada, olguların PHÇÖKÖ alt boyutları ve toplam puan ortalamalarına bakıldığında; Mutluluk 9.61±3.03; Kaygı 6.33±2.82; Gözde Olma 9.55±1.79; Davranış 11.83±2.64; Bedensel Görünüm 6.50±2.28; Zeka ve Okul Durumu 4.62±1.58; Toplam Puan 56.26±8.74'dır. Eryılmaz^[39] 10-11 yaşındaki öğrencilerin benlik kavramları ile bilişsel performansları arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla yaptığı çalışmada örneklem grubunun Mutluluk Alt Boyutu puan ortalamasını 10,787; Kaygı Alt Boyutu ortalamasını 8,443; Gözde Olma Alt Boyutu ortalamasını 8,692; Davranış Alt Boyutu ortalamasını 12,414; Bedensel Görünüm Alt Boyutu ortalamasını 7,118; Zihinsel Okul Durum Alt Boyutu ortalamasını 4,964; toplam puan ortalamasını 52,585 olarak bulunmuştur. Bolat ve ark.nın^[40] doğuştan tam görme engeli olan ergenlerin depresyon, kaygı düzeyleri ve benlik kavramı özelliklerinin araştırılması amacıyla yapmış oldukları çalışmada kontrol grubu olarak aldıkları ve yaş ortalaması 12.82±1.17 olan sağlıklı ergenlerin PHÇÖKÖ alt ölçek ve toplam puanları sırasıyla Mutluluk 9.28±3.65; Bedensel Görünüm

Tablo 3. Olguların demografik özellikleri ile Piers-Harris çocuklar için öz-kavramı ölçeği alt boyut ortalamalarının ve toplam puanlarının karşılaştırılması (n=949)

	n	Mutluluk ve doy.	t; x;p	Kayıgı	t; x;p	Popülerite	t; x;p	Davranış ve uy.	t; x;p	Bedensel gör.	t; x;p	Zeka ve okul durumu	t; x;p	Toplam puan	t; x;p
Doğum yeri*															
İstanbul	678	9.71±3.03	5.25	6.80±2.86	3.08	9.57±1.68	1.05	12.00±2.61	16.02	6.61±2.31	3.03	4.67±1.62	1.43	56.22±8.61	6.60
İstanbul dışı	250	9.38±2.97	0.72	6.69±2.61	0.21	9.39±1.78	0.59	11.47±2.63	0.000	6.28±2.18	0.219	4.52±1.42	0.48	54.90±8.60	0.037
Belirtmemiş	21	8.90±2.56		5.61±3.18		9.90±2.94		10.57±2.76		6.47±2.24		4.23±1.75		54.61±8.62	
Evde kararlara katılım															
Yok	784	9.57±3.02	0.84	6.66±2.76	2.00	9.48±1.76	1.86	11.83±2.62	0.05	6.51±2.33	0.43	4.61±1.61	0.58	55.63±8.75	1.56
Var	165	9.79±2.94	0.39	7.14±3.01	0.04	9.76±1.67	0.06	11.82±2.70	0.95	6.59±2.02	0.668	4.69±1.39	0.56	56.79±7.93	0.19
Kendini tanımlama (948)															
Çekingen	363	9.74±2.66	1.72	6.84±2.64	2.68	9.59±1.61	0.41	11.75±2.53	0.67	6.64±2.35	0.83	4.80±1.49	4.28	56.63±7.59	2.60
Atılgan	532	9.47±2.98	0.07	6.61±2.77	0.06	9.50±1.82	0.66	11.91±2.68	0.51	6.49±2.24	0.44	4.54±1.62	0.01	55.27±9.05	0.07
Saldırgan	53	10.13±4.89		7.49±4.89		9.41±1.84		11.56±2.89		6.43±2.13		4.28±1.57		56.09±10.43	
Sağlık sorunu															
Yok	857	9.70±2.98	2.49	6.82±2.80	2.81	9.55±1.80	0.07	11.87±2.61	1.53	6.55±2.26	1.55	4.60±1.60	1.13	56.54±8.66	2.74
Var	92	8.86±3.27	0.01	5.94±2.92	0.005	9.54±1.69	0.95	11.43±2.92	0.16	6.15±2.41	0.14	4.80±1.33	0.19	53.78±9.13	0.006
Başarı durumu															
Kötü	57	8.30±2.80	6.86	6.59±2.59	0.66	8.90±2.03	4.67	10.05±2.79	31.99	6.18±2.31	1.23	3.89±2.24	24.65	51.67±8.92	17.31
Orta	334	9.47±3.26	0.001	6.61±2.91	0.51	9.48±1.65	0.01	11.27±2.62	0.000	6.41±2.10	0.29	4.27±1.41	0.000	54.77±8.80	0.000
İyi	558	9.82±2.85		6.82±2.79		9.65±1.83		12.34±2.49		6.59±2.38		4.91±1.53		57.58±8.40	
Sınıfta kalma															
Evet	155	9.37±4.07	1.06	6.92±3.19	0.89	9.39±2.16	1.19	10.98±2.76	4.37	6.35±2.16	0.90	4.21±1.54	3.56	54.85±10.43	2.00
Hayır	794	9.65±2.79	0.28	6.69±2.73	0.37	9.58±1.70	0.23	12.00±2.58	0.000	6.54±2.31	0.36	4.70±1.58	0.000	56.51±8.36	0.04

*Kruskal-Wallis test.

7.10±1.96; Kaygı 6.90±2.84; Gözde Olma 8.88±2.17; Davranış 12.00±2.51; Zeka ve Okul Durumu 4.53±1.65; Toplam Puan 57.85±12.29'dır. Eyigün^[41] mesleki eğitim merkezi öğrencilerinin benlik kavramlarını incelemek amacıyla yaptığı çalışmada PHÇÖKÖ alt ölçek ve toplam puanları sırasıyla Davranış 11.39±2.69; Zeka ve Okul Durumu 3.98±1.64; Bedensel Görünüm 6.92±2.11; Kaygı 7.97±2.54; Gözde Olma 9.24±1.81; Mutluluk 9.38±2.78 olarak bulmuştur. Bütün çalışma bulgularının birbirini destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Çalışmamızda İstanbul'da doğanların, belirtmeyenlere göre PHÇÖKÖ toplam puan ortalamasının ve Davranış alt boyutu puan ortalamalarının yüksek olduğu bulunmuştur. Eriğiçin^[42] ana baba yoksunluğunun 9-15 yaş grubu çocukların benlik kavramı üzerindeki etkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapmış olduğu çalışmada en olumlu benlik kavramına sahip çocukların yetiştirme yurtlarına gelmeden önce il merkezlerinde yaşamış çocuklar olduğu, buna karşılık göreceli olarak en düşük benlik kavramına sahip olanların ise köy yerleşiminden geldiklerini bildirmiştir. Benzer şekilde büyük şehirde yaşıyor olmak bireylerin daha özgür olmaları, kararları kendisinin veriyor olması, kendine güvenli olarak yetişmelerinde etkili olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmamızda, evde alınan kararlara katılmayanların katılanlara göre kaygı alt boyutu puan ortalamalarının yüksek olduğu bulunmuştur. Özcan^[43] ilkököl öğrencilerinin özgüvenleri, akademik başarıları ve anne baba tutumları arasındaki ilişkileri araştırmak amacıyla yaptığı çalışmasında Piers Harris Benlik Kavramı Ölçeği sonuçları ile akademik başarıyı karşılaştırmış, öğrencinin özgüveni yükseldikçe ve anne babalar aşırı koruyucu ve baskıcı disiplinden uzaklaştıkça akademik başarının yükseldiğini bulmuştur. Mağden ve ark.^[44] lise ikinci sınıfa devam eden toplam 589 genç üzerinde yaptığı çalışmada gencin benlik kavramının gelişiminde anne babanın çocuklarına karşı pozitif tutumlarının önemli olduğu sonucuna varmıştır. Sung^[45] Güney Kore'deki kız ergenlerin baş etme becerileri ve benlik kavramlarını incelediği çalışmada öğrencilerin benlik kavramları arttıkça akademik başarılarının arttığını ve anne babanın olumsuz tutumunun benlik kavramını olumsuz etkilediğini bulmuştur. Evde alınan kararlara katılıyor olmak bireyin kendisinin sevdiği ve değer verildiği, bir birey olarak kabul edildiği duygusuna neden olabilir. Bu durum bireyin her şeyin üstesinden gelebileceği duygusunu verdiği için benlik kavramını olumlu olarak etkileyebilir. Kendini atılgan ve saldırgan olarak tanımlayanların çekingen olarak tanımlayanlara göre zeka ve okul durumu alt boyutu puan ortalamalarının yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgumuza yönelik olarak herhangi bir araştırma bulgusuna rastlanmamıştır. Ancak öğrencinin kendini atılgan olarak tanımlaması derslerde daha aktif olmasına, kendini daha iyi

ifade etmesine ve dolayısıyla da zeka ve okul durumu puanının yüksek olmasına neden olabilir.

Sağlık sorunu olmayan öğrencilerin PHÇÖKÖ alt ölçek puanlarından mutluluk, kaygı ve toplam puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu konu ile ilgili sağlıklı ergenlerde yapılan bir araştırma bulgusuna rastlanmamıştır. Ancak Kanay^[46] dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) tanısı almış ve almamış grupların benlik kavramları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemiş ve DEHB tanısı alan grubun kontrol grubuna göre benlik kavramı puanları fiziksel görünüm ve kaygı puanları dışında mutluluk, doyum, gözde olma, davranış, zeka ve okul durumu puanları daha düşük olarak belirlemiştir. Literatürde karşılaşılan araştırmalar DEHB olan çocukların diğer çocuklara göre daha olumsuz bir benlik kavramı geliştirdiğini desteklemektedir. Slomkowski ve ark.,^[47] Barber ve ark.,^[48] Dumas ve Pelletier^[49] yaptıkları çalışmalarda DEHB grubu çocukların belirgin derecede düşük benlik kavramına sahip olduklarını bulmuştur. Bunun nedeni olarak da çevrelerinden olumsuz tepkiler alan, kabul görmeyen, uyumsuz davranışları nedeniyle damgalanan, akademik anlamda sorun yaşayan çocukların kendileri hakkında olumsuz duygu ve düşüncelere sahip olmalarına neden olabileceği yorumunu yapmışlardır. Ayrıca 145 çocuk ve ergen dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan birey ve aileleriyle yapılan bir çalışmada; ileri yaşta olanlar ve içselleştirilmiş davranış problemi olanların benlik kavramı daha düşük bulunmuştur.^[50] Öğrencinin sağlıklı oluşu; yaşam biçimini, kalitesini, arkadaş ve aile ilişkilerini, okula devamını olumlu olarak etkilediği için bu da olumlu benlik kavramına neden olabilir. Bireyin sağlık probleminin olmaması derslerde devamsızlığının az olmasına ve başarısının artmasına, öğrencinin olumlu benlik geliştirmesine neden olabileceğini düşündürmektedir.

Öğrencilerin başarı düzeyleri arttıkça PHÇÖKÖ alt ölçek puanlarından mutluluk, gözde olma, davranış, zeka ve okul durumu ve toplam puanları daha yüksek bulunmuştur. Aynı şekilde sınıfta kalmayan öğrencilerin PHÇÖKÖ alt ölçek puanlarından davranış, zeka ve okul durumu ve toplam puanları da daha yüksektir. Doğusal-Tezel^[51] beşinci sınıfa devam eden 110 çocukta benlik kavramı ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Olumlu benlik kavramı geliştirmiş olan öğrencilerin yüksek düzeyde akademik başarı gösterdiklerini saptamıştır. Chang^[52] dört, beş ve altıncı sınıfa devam eden 198 çocuk üzerinde yaptığı çalışmada olumlu benlik kavramı geliştirmiş olan çocukların derslerinde de başarılı olduklarını, ancak bu ilişkinin cinsiyet farklılıklarından etkilenmediğini ortaya koymuştur. Galluzi ve Zucker^[53] araştırmalarında benlik düzeyi düşük ve yüksek olan ilkokul çocuklarını karşılaştırmış, benlik düzeyi yüksek olan öğrencilerin düşük olanlara oranla okulda arkadaşları ile ilişkilerinde daha uyumlu ve derslerinde daha başarılı olduklarını

saptamıştır. Marsh ve Yeung^[36] 603 lise öğrencisini örneklem olarak aldıkları araştırmanın sonucunda benlik kavramının akademik başarı üzerinde etkili olduğunu bulmuştur. Bal^[54] ilköğretim öğrencilerinin benlik algıları ile atılganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçta, erkek öğrencilerin benlik algısı puanları kız öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır.

Okul başarısı yönünden kendilerini nasıl gördüklerine göre benlik algısı puanlarının ortalamasına bakıldığında en yüksek ortalamanın okul başarısı geçer olan öğrencilerde olduğu sonucu elde edilmiştir. Okul başarısını geçer olarak yorumlayanlar dışında benlik algı puanları okul başarısı değişkenine göre gruplandığında, başarı algısı yükseldikçe benlik tasarımının da yükseldiği görülmüştür. White ve Howard^[55] yaptıkları çalışmada düşük benlik imajı ve düşük okul başarısının karşılıklı birbirlerini etkilediklerini ortaya koymuşlardır. Düşük benlik imajı okul başarısının düşmesine neden olurken, başarısızlığın da benlik imajını olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Eriğiçi^[42] başarı düzeyi daha yüksek olan öğrencilerde, başarı düzeyi daha düşük olanlara kıyasla benlik kavramının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Ringness^[56] düşük, orta ve yüksek zeka seviyesine sahip kız ve erkek çocukların benlik kavramlarını ölçmüştür. Zeka düzeyi yükseldikçe çocukların daha olumlu benlik kavramı geliştirdiğini bulmuştur. Cruickshank^[57] yüksek başarı gösteren 69 dördüncü sınıf öğrencisini dahil ettiği çalışmada, bu öğrencilerin önemli derecede olumlu benlik kavramı geliştirdiklerini ve kişisel uyumlarının çok iyi olduğunu ortaya koymuştur. Yavuzer^[58] dördüncü sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin benlik kavramı puanları ile akademik başarı puanları arasında önemli bir ilişki bulamamıştır. Doğusal-Tezel^[51] beşinci sınıfa devam eden 110 çocukta benlik kavramı ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. PHÇÖKÖ'nün kullanıldığı bu çalışmada olumlu benlik kavramı geliştirmiş olan öğrencilerin yüksek düzeyde akademik başarı gösterdikleri saptanmıştır. Ayrıca pozitif benlik kavramı olan öğrencilerin akademik başarısının da daha iyi olduğu bildirilmiştir.^[26,59-62]

Verschueren ve ark.^[12] anne, öğretmen ve akranlarıyla ilişkilerinin öğrencilerin benlik kavramına etkisini araştırdıkları çalışmada benlik kavramı ve sosyal ilişki arasında bağlantı bulmuşlardır. Ayrıca akademik benlik kavramı ile öğretmen çocuk ilişkisinin kalitesi, akran kabulü için sosyal kendilik algısı ve anneye bağlanmanın kalitesinin genel benlik kavramı ile ilişkisinin olduğunu bildirmişlerdir. Huang'ın^[23] kendilik kavramı ve akademik başarı arasındaki 39 bağımsız ve boylamsal çalışmanın incelendiği meta-analiz çalışmasında; benlik kavramı ile akademik başarı arasında yaklaşık üç kat ilişki olduğu; ayrıca yüksek benlik kavramının yüksek akademik performansla ilişkisi olduğu bildirilmiştir. Wouters ve ark.^[24] lise eğitimindeki akademik benlik kavramını etkile-

yen faktörleri ve eğitimdeki düzenlemeye etkisini araştırmak amacıyla 536 on ikinci sınıf öğrencisinde yaptıkları çalışmada benlik kavramında sınıf ortalama başarısının önemli olduğu ve akademik benlik kavramı azaldıkça sınıf ortalama başarısının da azaldığı bulunmuştur. Ayrıca eğitimdeki başarı, akademik uyum ve akademik benlik kavramı arasında da pozitif ilişki bildirilmiştir.

Siyah ergenlerde akademik benlik kavramının gelişiminde ırkın mı yoksa cinsiyetin mi etkili olduğunu araştırmak amacıyla 252 yedinci ve sekizinci sınıfa giden öğrenci üzerinde yapılan çalışmada akademik benlik kavramının erkeklerde kızlara göre farklı olduğu bulunmuştur.^[63] Öğrencilerin başarı durumunun yüksek olması, çevresindeki arkadaşları, öğretmenleri ve aile bireyleri tarafından daha fazla takdir edilmesine ve aranan bir birey olmasına neden oluyor olabilir. Başarı durumunun yüksekliği öğrencinin kendine olan güvenini arttırmakta; buda onun daha aktif ve girişken bir öğrenci olmasına buna bağlı olarak da derslerdeki başarısını etkilediği düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Lise öğrencilerinin benlik kavramlarını algılama biçimleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi amacıyla yapılmış olan bu çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun benlik kavramlarını ortalamanın üzerinde algıladığı, İstanbul'da doğanların, evde alınan kararlara katılanların, sağlık sorunu olmayan öğrencilerin benlik kavramının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca öğrencilerin başarı durumları yükseldikçe benlik kavramının da yükseldiği bulunmuştur.

Bu sonuçlar doğrultusunda, çocuk ve ergenlerde benlik kavramlarını belirleyici daha kapsamlı çalışmalar yapılarak elde edilen bulgular doğrultusunda girişimler yapılması uygun olabilir. Bu girişimler yoluyla çocuklara yapılacak psikolojik yardım, çocukların daha güvenli, girişken, eğitiminden gerekli faydayı alabilen, verimli ve üretken, kısacası mutlu bireyler olmasını sağlayabilir. Çocuğun ailesine yapılacak yönlendirme hizmetleri yapılması da ailelerin çocuğa karşı davranışlarını hedef aldığından, çocuk üzerinde olumlu etki yapabileceği gibi ailenin de kendisini daha iyi hissetmesini sağlayabilir.

Okul sağlığı hemşireleri ergenleri düzenli olarak sağlık kontrolünden geçirmeli ve aile eğitimlerinde demokratik aile tutumlarının ergenin benlik kavramını olumlu etkilediği konusunda aileleri bilinçlendirmelidirler. Hemşirelerin okul sağlığı çalışmalarında kendini geliştirme ve beceri gelişimi konusunda müdahale programları yapması benlik kavramı yüksek olan öğrencilerin sayısını arttıracak ve bu da özgüveni yüksek yetişkinler oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları vardır. Benlik kavramının alt boyutları olan akademik, sosyal, arkadaş, aile ilişkisi

ile ilgili benlik kavramının ayrıntılandırılarak ölçülmemiş olması bunlardan birisidir. Araştırmanın belli bir okulda ve belli bir zaman diliminde yapılmış olması başka bir sınırlılığdır. Bundan sonraki araştırmalarda bunlara dikkat edilmesi önerilir.

Kaynaklar

1. Güngörmüş O. Baba-çocuk ilişkisi, ana-baba okulu. İstanbul: İstanbul Kitabevi; 1997.
2. Kağıtçıbaşı Ç. Aile içi etkileşim ve çocuk gelişimi. Türkiye'de çocuğun durumu. 1990'ların Çocuk Politikası Kongre Kitabı. Ankara: 1989.
3. Onur B, (editör). Benlik gelişimine ilişkin kuramlar, ergenlik psikolojisi. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık; 1987.
4. Ersanlı K. Benliğin gelişimi ve görevleri. Samsun: Eser Ofset; 1996.
5. Cüceloğlu D. İçimizdeki çocuk. İstanbul: Remzi Kitabevi; 1992.
6. Gander M, Gardiner HW. Çocuk ve ergen gelişimi. İstanbul: İmge Kitabevi; 1995.
7. Öztürk O. Ruh sağlığı ve bozuklukları. Ankara: Hekimler Yayın Birliği; 1995.
8. Ekşi A. Çocuk, genç, ana-babalar. İstanbul: Bilgi Yayınevi; 1990.
9. Geçtan E. Psikanaliz ve sonrası. İstanbul: Remzi Kitabevi; 1990.
10. Duman B. Neden beyin temelli öğrenme? Ankara: Pegem Yayıncılık; 2007.
11. Frisby CL, Tucker CM. Black children's perceptions of self: implications for educators. The Educational Form 1993;57:146-56.
12. Verschueren K, Doumen S, Buyse E. Relationships with mother, teacher, and peers: unique and joint effects on young children's self-concept. Attach Hum Dev 2012;14:233-48.
13. Poulsen AA, Ziviani JM, Cuskelly M. General self-concept and life satisfaction for boys with differing levels of physical coordination: the role of goal orientations and leisure participation. Hum Mov Sci 2006;25:839-60.
14. Hoge DR, Smit EK, Hanson SL. School experiences predicting changes in self-esteem of sixth and seventh grade students. Journal of Educational Research 1990;82:117-27.
15. Wylie RC. The Self Concept, Revised ed. University of Nebraska Press: USA;1974
16. Scott CG, Murray GC, Mertens C, Dustin R. Student self-esteem and the school system: perceptions and implications. Journal of Educational Research 1996;89:286-92.
17. Estep LE, Willower DJ, Licata JW. Teacher pupil control ideology and behavior as predictors of classroom robustness. High School Journal 1980;62:155-9.
18. Beane, JA. The self-enhancing middle-grade school. The School Counselor 1986;33:189-95.
19. Nelson G. The relationship between dimensions of classroom and family environments and the self-concept, satisfaction and achievement of grade 7 and 8 students. Journal of Community Psychology 1984;12:276-87.
20. Branden N. How to raise your self-esteem. New York, NY: Bantam; 1987.
21. Mboya MM. Black adolescents: a descriptive study of their self-concepts and academic achievement. Adolescence 1986;21:689-96.
22. Torres R, Fernández F, Maceira D. Self-esteem and value of health as correlates of adolescent health behavior. Adolescence 1995;30:403-12.
23. Huang C. Self-concept and academic achievement: a meta-analysis of longitudinal relations. J Sch Psychol 2011;49:505-28.
24. Wouters S, Germeijs V, Colpin H, Verschueren K. Academic self-concept in high school: predictors and effects on adjustment in higher education. Scand J Psychol 2011;52:586-94.
25. Aşçı FH. An investigation of age and gender differences in physical self-concept among Turkish late adolescents. Adolescence 2002;37:365-71.
26. Pottebaum SM, Keith T Z, Ehly S W. Is there a causal relation between self-concept and academic achievement? The Journal of Educational Research 1986;79:140-4.

27. Shapka JD, Keating DP. Structure and change in self-concept during adolescence. *Canadian Journal of Behavioural Science* 2005;37:73-96.
28. Simons J, Capio CM, Adriaenssens P, Delbroek H, et al. Self-concept and physical self-concept in psychiatric children and adolescents. *Res Dev Disabil* 2012;33:874-81.
29. Aycan S, Afşar O, Demirören M, Evci D. Sağlık 21, 21. yüzyılda herkes için sağlık. Ankara: T.C.S.B Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü; 2000. Umumi Hıfzısıhha Kanunu. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/487.html> (Erişim Tarihi:15.07.2011).
30. Ceylan SS, Turan T. Bir ilköğretim okulunda okul sağlığı hemşireliği uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2009;12:35-49.
31. Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. <http://www.resmi gazete.gov.tr> (Erişim tarihi: 23.07.2012).
32. National Association of School Nurses. Issue brief: school health nursing services role in health care. Role of the school nurse. <http://www.nasn.org> (Erişim tarihi: 20.07.2012).
33. Canbaz S. (13 Ekim 2011). Samsun' da okul sağlığı. <http://www.samsun-empozyumu.org/Makaleler> (Erişim tarihi: 20.07. 2012).
34. Akbaba S. Ana-baba tutumlarının bazı kişilik özellikleri üzerine etkisi. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi] Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 1988.
35. Christina Salmivalli. Intelligent, Attractive, Well-Behaving, Unhappy: The Structure of Adolescents' Self-Concept and Its Relations to Their Social Behavior. *Journal of Research on Adolescence* 1998; 8:333-54.
36. Herbert MW, Seeshing YA. Causal effects of academic self-concept on academic achievement: Structural equation models of longitudinal data. *Journal of Educational Psychology* 1997;89:41-54.
37. Piers EV. The piers-harris children's self-concept scale (The way I feel about myself). Los Angeles: Revised Manual, Western Psychological Services; 1984.
38. Öner N. Piers-Harris'in çocuklarda öz kavramı ölçeği: el kitabı. Ankara: TPD Yayınları; 1996.
39. Eryılmaz S. 10-11 yaşındaki öğrencilerin benlik kavramları ile bilişsel performansları arasındaki ilişki. [Yüksek lisans tezi] İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2008.
40. Bolat N, Doğançün B, Yavuz M, Demir T, et al. Depression and anxiety levels and self-concept characteristics of adolescents with congenital complete visual impairment. *Türk Psikiyatri Derg* 2011;22:77-82.
41. Eyigün S. Meslek eğitim merkezi öğrencilerinin benlik kavramlarının incelenmesi (bursa ili örneği). [Yüksek lisans tezi] İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2008.
42. Eriççi M. Ana baba yoksunluğunun 9-15 yaş grubu çocukların benlik kavramı üzerindeki etkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi] Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2005.
43. Özcan H. İlkokul öğrencilerinin özgüvenleri, akademik başarıları ve anne baba tutumları arasındaki ilişkiler. [Yüksek lisans tezi] İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 1996.
44. Mağden D, Avcıözgen N, Karadoğan A, Sosyal S ve ark. Ankara il merkezinde 1987-1988 öğretim yılında lise ikinci sınıfta okuyan öğrencilerin benlik kavramına, ailelerinin onları yetiştirme ve tutumlarının etkisinin incelenmesi. *Çocuk İçin Dergisi* 1990;1:32-40.
45. Sung KM. Self-concept and coping skills of female early adolescents in South Korea. *The Journal of School Nursing* 2011;27:364-71.
46. Kanay A. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan 9-13 yaş grubu ilköğretim öğrencilerinin uyumsal davranışları, benlik kavramı ve akademik başarıları arasındaki ilişkiler. [Yüksek lisans tezi] İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2006.
47. Slomkowski C, Klein RG, Mannuzza S. Is self-esteem an important outcome in hyperactive children? *J Abnorm Child Psychol* 1995;23:303-15.
48. Barber S, Grubbs L, Cottrell B. Self-perception in children with attention deficit/hyperactivity disorder. *J Pediatr Nurs* 2005;20:235-45.
49. Dumas D, Pelletier L. A study of self-perception in hyperactive children. *MCN Am J Matern Child Nurs* 1999;24:12-9.
50. Houck G, Kendall J, Miller A, Morrell P, et al. Self-concept in children and adolescents with attention deficit hyperactivity disorder. *J Pediatr Nurs* 2011;26:239-47.
51. Doğusal-Tezel N. İlkokul 5. sınıf öğrencilerinde benlik kavramının akademik başarı üzerindeki etkisi. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi] Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 1987.
52. Chang TS. Self concepts, academic achievement and teacher's rating. *Psychology in The Schools* 1976;13:111-3.
53. Galluzi EG, Zucker KB. Level of adjustment and the self and others-concepts. *Psychology in The Schools* 1977;14:104-8.
54. Bal E. İlköğretim öğrencilerinin benlik algıları ile atılganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi] İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2004.
55. White K, Howard J L. Failure to be promoted and self concept among elementary school children. *Elementary School Guidance and Counseling* 1973;7:182-7.
56. Binter AR, Frey S H, (editors). Self concept of children of low, average and high intelligence. the psychology of the elementary school children Chicago: Rand McNally Company; 1972.
57. Cruickshank WM. Psychology of exceptional children and youth. Englewood Cliffs, New Jersey, USA: Prentice-Hall, Inc.;1980.
58. Yavuzer H. Eğitim ve gelişim özellikleriyle okul çağı çocuğu. İstanbul: Remzi Kitabevi; 2002.
59. Liu WC, Wang CK, Parkins EJ. A longitudinal study of students' academic self-concept in a streamed setting: the Singapore context. *Br J Educ Psychol* 2005;75:567-86.
60. Marsh HW, O'Mara A. Reciprocal effects between academic self-concept, self-esteem, achievement, and attainment over seven adolescent years: unidimensional and multidimensional perspectives of self-concept. *Pers Soc Psychol Bull* 2008;34:542-52.
61. Ahmed W, Bruinsma M. A structural model of selfconcept, autonomous motivation, and academic performance in cross-cultural perspective. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology* 2006;4:551-76.
62. Kurtz-Costes BE, Schneider W. Self-concept, attributional beliefs, and school achievement: A longitudinal analysis. *Contemporary Educational Psychology* 1994;19:199-216.
63. Ashley B. Evans, Kristi Copping, Stephanie J. Rowley, Beth Kurtz-Costes. Academic Self-Concept in Black Adolescents: Do Race and Gender Stereotypes Matter? *Self Identity* 2011;10:263-77.